

УДК 336.71(477)

Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку

Руцишин Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський торговельно-економічний університет

Костак З.Р.

кандидат економічних наук,
Львівський торговельно-економічний університет

У роботі проведено аналіз сучасного стану банківської системи України. Окреслено низку заходів радикального втручання в діяльність проблемних банків з боку Національного банку України. Акцентовано увагу на фінансовому оздоровленні комерційних банків з метою усунення порушень, які призводять до збиткової діяльності фінансових установ та їх скрутного становища. Запропоновано вжиття конкретних заходів Національним банком України задля підвищення фінансової стійкості як комерційних банків так і всієї банківської системи України.

Ключові слова: банківська система, комерційні банки, Національний банк України, проблемні банки, фінансове оздоровлення.

Руцишин Н.М., Костак З.Р. БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В работе проведен анализ современного состояния банковской системы Украины. Очерчен ряд мероприятий радикального вмешательства в деятельность проблемных банков со стороны Национального банка Украины. Акцентировано внимание на финансовом оздоровлении коммерческих банков с целью устранения нарушений, которые приводят к убыточной деятельности финансовых учреждений и их трудного положения. Предложено принятия конкретных мер Национальным банком Украины для повышения финансовой устойчивости как коммерческих банков так и всей банковской системы Украины.

Ключевые слова: банковская система, коммерческие банки, Национальный банк Украины, проблемные банки, финансовое оздоровление.

Ruschyshyn N.M., Kostak Z.R. BANKING SYSTEM OF UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

The paper analyzes the current state of the banking system in Ukraine. A series of measures of radical interference in the activity of troubled banks by the National Bank of Ukraine is outlined. The focus is on the financial rehabilitation of commercial banks in order to eliminate violations that lead to loss-making activity of financial institutions and their difficult situation. The National Bank of Ukraine proposes to take concrete measures in order to increase the financial stability of both commercial banks and the entire banking system of Ukraine.

Keywords: banking system, commercial banks, National Bank of Ukraine, problem banks, financial rehabilitation.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання одним із важливих чинників розвитку ринкової економіки є ефективна банківська система, основу якої складають комерційні банки. Від надійності банківської системи залежить не тільки подальший ефективний розвиток економіки країни, а й добробут кожного клієнта банківської установи. Запропонована Національним банком України програма реформ фінансового оздоровлення банківської системи призвела до кардинальних змін у функціонуванні найбільш важливих системних банків та значного скорочення їхньої кількості. З огляду на вищезазначене, вважаємо за необхідність провести аналіз сучасного стану банківської системи

України з тим, щоб виявити чинники, які негативно позначаються на її розвитку та гальмують впровадження реформ у вітчизняній банківській системі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблем та особливостей функціонування вітчизняної банківської системи внесли такі вітчизняні вчені як В. В. Фатюха [7], В. В. Коваленко [2], В. І. Міщенко, К. О. Рилова [1], Л. О. Примостка. Роль НБУ у регулюванні всієї банківської системи висвітлено у працях М. В. Старинського [10] та З. М. Васильченко [9]. Проте в силу негативного впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища виникає необхідність аналізу поточного стану вітчиз-

няної банківської системи та розгляду пропозицій щодо покращення фінансового становища комерційних банків України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання статті є аналіз та оцінка сучасного стану банківської системи та внесення пропозицій щодо підвищення фінансової стійкості вітчизняних банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Банківський сектор країни відіграє вагомий роль у розвитку та функціонуванні економіки. Він є основним посередником на ринку фінансових ресурсів та пов'язує між собою різні ланки господарської діяльності. Банківська система України є досить молодою, але вже встигла пережити чотири серйозні кризи: 1998 р., 2004 р., 2008 р. та 2013-2015 рр. Основними каталізаторами цих криз є зовнішні чинники, зокрема світові фінансові кризи. Проте не слід забувати про внутрішні об'єктивні причини, які роблять банки більш уразливими, а також про особливості функціонування вітчизняної банківської системи [1, с. 97].

Політико-економічна криза, що розпочалася наприкінці 2013 року, погіршила фінансовий стан вітчизняних банків. Як окремі банки, так і вся банківська система України сьогодні функціонують у складних умовах з високими ризиками. Внаслідок кризи на фінансовому і фондовому ринках комерційним банкам доводиться працювати в умовах різкого зниження обсягів фондування, що зумовлено значним відтоком коштів клієнтів, обмеженням доступу до міжнародних ринків капіталу, падінням курсу акцій, зниженням обсягів фінансової підтримки, яку українським дочірніми компаніями надавали іноземні материнські банки. Низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів робить банківський сектор надто вразливим до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. Негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, а незадовільний фінансовий стан позичальників вимагає створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків [2].

Відповідно до частини першої ст. 31 Закону «Про банки і банківську діяльність», мінімальний розмір статутного фонду банку на момент його реєстрації не може бути меншим, ніж 500 млн. гривень, в той же час така норма вступила в силу лише з 4 липня 2014 року, і багато банків раніше створювалися з наба-

гато меншим статутним фондом. Тому Національний банк зобов'язав комерційні банки поетапно збільшити статутний фонд до 500 мільйонів гривень в період до 11 липня 2024 року [3].

Кількість банків, розмір статутного капіталу яких становить 500 млн. грн. та більше складає 30 од. або 24,6 % від усієї кількості банків України, а кількість банків, розмір статутного капіталу яких становить менше 500 млн. гривень складає 75,6% [4]. Отже, банків зі статутним капіталом меншим ніж 500 млн. грн. в банківському секторі в 3 рази менше кількості банків зі статутним капіталом, визначеним НБУ. Тому в подальшому можемо очікувати поступове скорочення кількості діючих банків, які не в змозі виконати такі вимоги регулятора. Динаміку зміни кількості банківських установ в Україні за останні роки демонструє рис. 1.

Як видно з рисунку 1, після фінансової кризи 2008-2009 рр. найбільша кількість діючих банків становила у 2009 році – 184 установи, проте впродовж наступних років їх кількість поступово зменшувалася.

Починаючи з 2014 року під впливом девальвації гривні та спаду в економіці, а також політичної нестабільності в країні значна кількість банків зіткнулася з проблемами, у багатьох з них згідно рішення НБУ була розпочата процедура ліквідації, тому вже станом на 01.01.2018 р. кількість діючих банків становила 82 од., що на 93 фінансові установи менше у порівнянні з 2008 р.

Загалом, на 01.10.2017 з початку 2014 року внаслідок погіршення платоспроможності до 86 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію. В трьох установах тимчасова адміністрація продовжує працювати. ПАТ «Платинум Банк» та ПАТ «Банк Народний капітал» були виведені з ринку через непрозорість структури власності. Рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію ПАТ «Фінбанк», АТ «Фортуна-банк», ПАТ «Діамантбанк», ПАТ «АКБ «Новий», ПАТ «КБ «Гефест» було прийняте через те, що заходи щодо докапіталізації були недостатніми для забезпечення позитивного значення регулятивного капіталу. ПАТ «Вектор Банк» був виведений з ринку, у зв'язку з погіршенням фінансових показників, а також через недостатність коштів й неспроможністю своєчасно та в повному обсязі виконувати законні вимоги кредиторів [6].

Аналіз фінансових результатів діяльності комерційних банків в цілому по Україні за останні п'ять років свідчить про те, що доходи

банків України зросли на 9251 млн. грн., а витрати – на 37159 млн. грн. В результаті на 01.01.2018р. банківська система отримала збитку у розмірі 26472 млн. грн., який за період аналізу зріс на 25036 млн. грн.(табл. 1).

Перевищення витрат на доходами призвело до збиткової діяльності, що, в свою чергу, вплинуло на негативні значення показників рентабельності активів та рентабельності капіталу. Проте, як можемо побачити із табл. 1. і рис. 2., показники рентабельності у 2017р. порівняно із 2016р. зросли, хоча їх значення залишалось від'ємним (рис. 2).

За останні три роки більшості банків першої групи отримали збитки або незначні прибутки. Так значні збитки на 01.01.2018р. отримали Промінвестбанк – 7656,0 млн. грн., Укрсоцбанк – 3636,6 млн. грн. Щодо Приватбанку із

збитками у розмірі 22796,4 млн. грн. (а питома вага цих збитків у сукупних збитках банківської системи України на 01.01.2018 р. становила 84 %), то рішенням НБУ від 18 грудня 2016 р. його було націоналізовано.

Основні аргументи уряду та НБУ на користь націоналізації та подальшої підтримки Приватбанку – те, що банк є найбільшим в Україні та системоутворюючим, і його проблеми можуть завдати значної шкоди фінансовому сектору України в цілому. Водночас Приватбанк має понад 20 мільйонів клієнтів, зокрема вкладників, які можуть постраждати у разі банкрутства цього великого банку.

Враховуючи затверджений НБУ графік збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банків, в подальшому можна очікувати нових випадків самоліквідації комерцій-

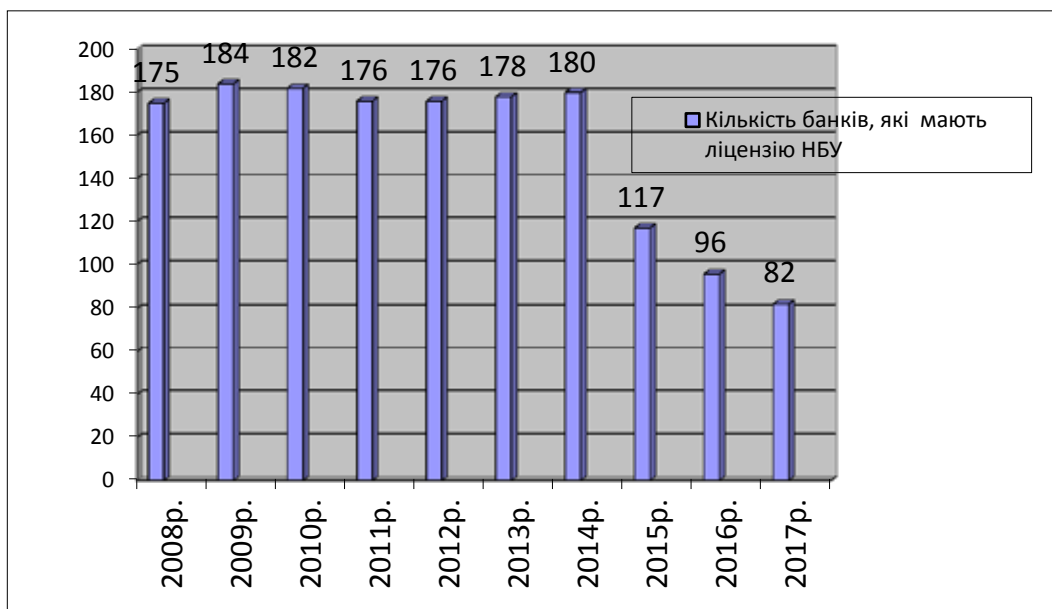

Рис. 1. Динаміка кількості діючих банків України за 2008-2017 рр., од.

Джерело: [5]

Таблиця 1

Динаміка фінансових результатів діяльності банків України за 2013-2017 рр.

Назва показника	На 01.01. 2014р.	На 01.01. 2015р.	На 01.01. 2016р.	На 01.01. 2017р.	На 01.01. 2018р.	Абсолютне відхилення 2017р./2013 р. (+,-)
Доходи, млн. грн.	168888	210201	199193	190 691	178139	9251
Витрати, млн. грн.	167452	263167	265793	350 078	204611	37159
Результат діяльності, млн. грн.	1436	-52966	-66600	-159388	-26472	-25036
Рентабельність активів, %	0,12	-4,07	-5,46	-12,6	-1,94	-1,82
Рентабельність капіталу, %	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,96	-15,15

Джерело: [5]

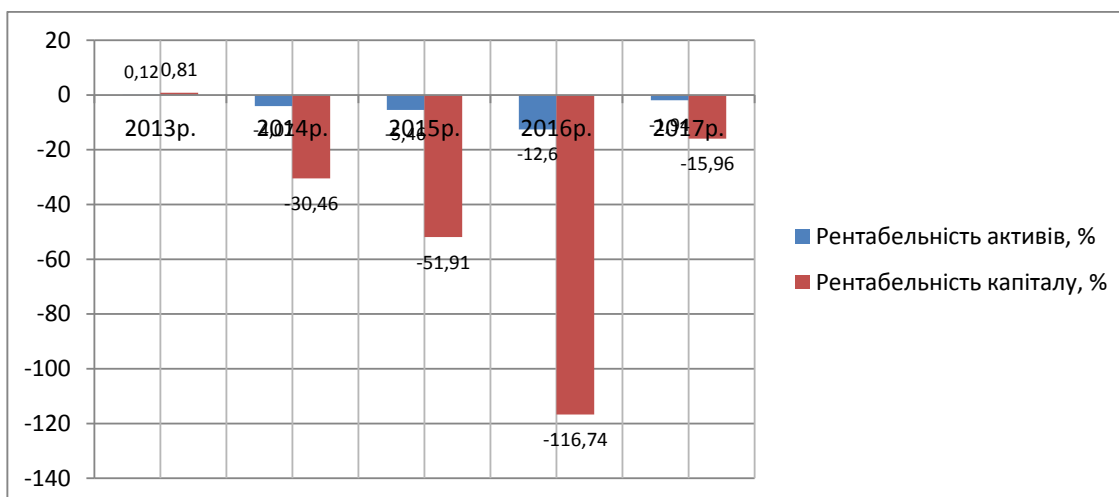

Рис. 2. Динаміка рентабельності активів та рентабельності капіталу банків України за 2013-2017 рр., %

Джерело: розраховано автором за даними [5]

них банків в Україні. Адже, згідно з Постановою правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. станом на 11.07.2017 р. мінімальний обсяг статутного капіталу банку має бути не меншим за 200 млн. грн. До 11.07.2018 р. його обсяг має бути збільшений вже до 300 млн. грн. Збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банківських установ триватиме щорічно до 500 млн. грн. станом на 11. 07. 2024 р. Постановою Правління НБУ від 16 червня 2017 року № 56 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України», НБУ визначив процедуру спрощеної капіталізації банку та порядок припинення банківської діяльності без ліквідації юридичної особи [7]. Це дає можливість банкам, які не можуть виконати вимоги НБУ щодо капіталізації, залишити банківський ринок без навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Зазначимо, що в Україні, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників, функціонує система банківського нагляду НБУ. В цілому наглядові органи Національного банку мають відпрацьований механізм контролю за функціонуванням банківської системи країни та виявлення ризиків в діяльності банківських установ (рейтингування за системою CAMELSO, визначення показників раннього реагування тощо). Разом з цим існує нагальна потреба в поліпшенні відкритості банківських установ (щодо їх фінансового стану, результатів діяльності, складу власників, тощо), прозорості процедурі ухвалення рішень в фінансовій сфері регуляторними органами, а також

щодо встановлення інституційної та операційної незалежності регуляторів [7].

Крім того банківський нагляд повинен уміти виявляти внутрішні проблеми банку. Ними можуть бути шахрайські дії, порушення законів і нормативних документів тощо. Загалом з погляду оцінки його фінансового стану основна увага має приділятися платоспроможності і ліквідності. У разі виявлення проблем у діяльності банків органи банківського нагляду можуть прийняти рішення про застосування низки заходів радикального втручання в діяльність проблемних банків (рис. 3).

Режим фінансового оздоровлення – це система заходів, спрямованих на усунення порушень, які призвели комерційний банк до збиткової діяльності та скрутного фінансового стану, а також наслідків цих порушень, що дають право на застосування таких заходів на період, визначений Національним банком України, але не більше як на 12 місяців [9].

Підставою для переведення комерційного банку на режим фінансового оздоровлення є невиконання протягом трьох місяців загальноновстановлених пруденційних норм та нормативів ведення банківської справи, визначених Національним банком України. Якщо ситуація погіршується, то Національний банк України за поданням відповідного регіонального управління НБУ ухвалює рішення про скасування режиму фінансового оздоровлення, про вжиття відповідних заходів щодо дострокового погашення стабілізаційної позики та застосовує такі додаткові дії:

– з метою забезпечення інтересів клієнтів забороняє проведення активних операцій за

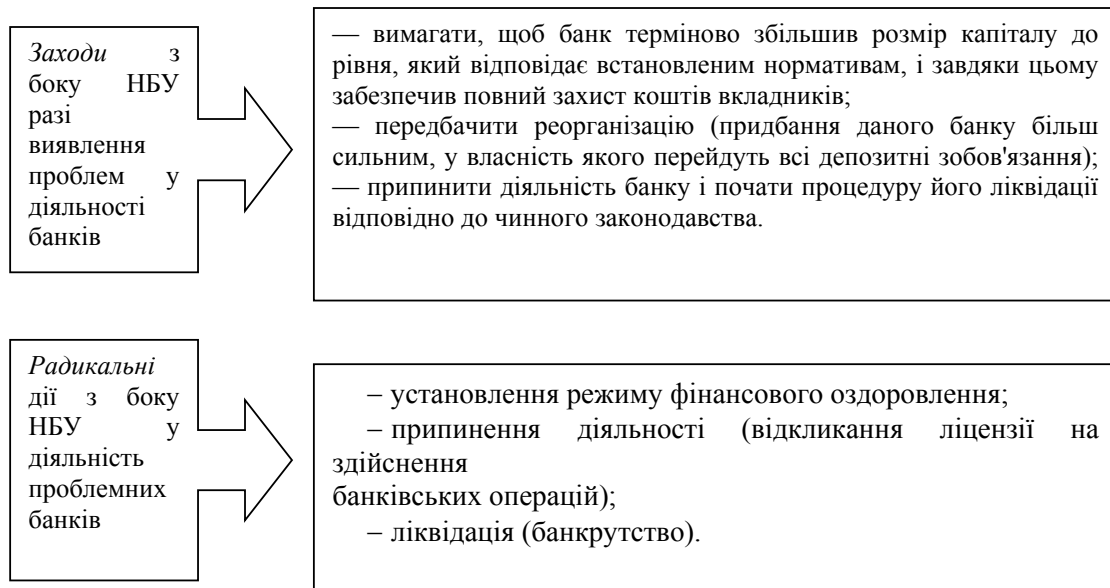

Рис. 3. Заходи з боку НБУ у разі виявлення проблем у діяльності банків

Джерело: складено на основі [8]

кореспондентським рахунком комерційного банку, операцій із здійснення платежів до державного бюджету та виплати заробітної плати;

- усуває керівництво банку від управління;
- призначає тимчасову адміністрацію для управління банком;
- відкликає ліцензію на здійснення окремих чи всіх банківських операцій [10].

Отже, головною функцією банківського нагляду є виявлення проблемних банків і застосування відповідних заходів щодо них.

Зазначимо, що проблемні банки становлять певну загрозу для банківської системи, тому до них вживаються відповідні заходи впливу. За своєю економічною сутністю, це низка вимог, спрямованих на відновлення стабільності фінансового стану банку, впорядкування його діяльності згідно із чинним законодавством та нормативно-правовими актами НБУ. В разі віднесення банку до категорії неплатоспроможних, Національний банк України приймає рішення про впровадження тимчасової адміністрації. За результатами аналітичних досліджень департаменту НРА «Рюрік» [6] в Україні ведеться пошук та проводяться дослідження щодо вирішення проблемних питань, пов'язаних з банкрутством вітчизняних банків, вирішенням яких є необхідність розроблення заходів для зменшення негативних наслідків фінансової кризи у вітчизняній банківській системі, відновлення ефективної роботи банків.

Вважаємо, що з метою підвищення фінансової стійкості банків України та забезпечення

стабільності у вітчизняній банківській системі, НБУ, як основному регулятору всієї банківської системи, у подальшому необхідно вжити ряд заходів щодо:

- проведення щорічного стрес-тестування банків та аналізу якості їхніх активів незалежними аудиторами. В подальшому НБУ повинен забезпечити повну прозорість діяльності та фінансового стану банківських установ;
- сприяння подальшому зменшенню кількості банків на ринку завдяки їхній консолідації. Так, за оцінкою провідних аналітиків, рівень концентрації в банківській системі зараз перебуває на комфортному середньоєвропейському ринку. Індекс Герфіндаля-Гіршмана за чистими активами – на рівні 1000, а частка топ-5 банків – на рівні 60% (для порівняння такий же рівень в 2013 році був у топ-10 банків). Таке зростання концентрації в 2014 -2017 роках було викликане трьома факторами: очищенням банківського сектора, капіталізацією сектора (в основному іноземних і державних банків, зокрема націоналізацією Приватбанку) і пошуком тихої гавані вкладниками і клієнтами банків. Як результат, у 2018 році частка найбільших 20 банків в 2018 році залишиться на рівні 92-93% активів [11].

- вирішення питань із проблемними кредиторами. Не дивлячись на те, що ця проблема тягнеться ще з кризового 2008 року ринок поганих боргів не з'явився. Відновлення кредитування – ключ до підвищення прибутковості банківського сектора і залучення нових

грошей акціонерів, зокрема зарубіжних. Активізація процесів кредитування – поштовх до економічного зростання, а прибуток банків за рахунок кредитування з низькими ризиками – основа фінансової стабільності в країні. Подальше зниження ставок за кредитами буде вже залежати не стільки від облікової ставки НБУ, очікуваної інфляції або вартості ресурсів, а від комплексу законопроектів, які повинен прийняти парламент щодо захисту прав кредиторів. Без зниження величини кредитного ризику ставка кредитування для найкращих клієнтів знижуватися нижче 13-15% не буде. Та й прибуток може бути не настільки великий, який би хотілося акціонерам банків, а це буде і далі знижувати привабливість банківського бізнесу для входження нових гравців.

– активізації інвестування у інноваційний розвиток комерційних банків. Дві фінансові кризи (2008-2009 і 2014-2015 років), високий рівень проблемної заборгованості й низька прибутковість призвели до того, що банки

останні десять років мало інвестували в нові технології. За винятком ПриватБанку і ще декількох банків, автоматизація банківського бізнесу перебуває на рівні середини 2000-х. Дослідження, проведене McKinsey і Finalta на замовлення НБУ на початку 2016 року, показує, що через недостатню автоматизацію банківська система працює з продуктивністю в 9,5 разів нижче, ніж у Великій Британії [11]. Банки мають величезні витрати і на персонал, і на організацію процесів там, де у зарубіжних банків вже працюють роботи і штучний інтелект.

Вважаємо, що вищенаведені пропозиції щодо підвищення фінансової стійкості, конкурентоспроможності банків України та подальші кроки з реалізації комплексної програми реформування фінансового сектора призведуть до зниження рівня проблемної заборгованості за кредитами, активізації інноваційної діяльності та стабільності у вітчизняній банківській системі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рилова К. О. Менеджмент проблемних банків у процесі стабілізації банківської системи України (на прикладі санаційного банку) / К. О. Рилова // Магістеріум. Економічні студії. – Випуск 56 – 2014р. – С. 97-101.
2. Коваленко В. В. Управління проблемними банками в системі забезпечення фінансової стійкості банківської системи / В. В. Коваленко // Вісник Дніпропетровського університету. Вип. 4(2), 2010, с. 67-72. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua>.
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Ганзюк С. М. Особливості функціонування проблемних банків в Україні / С. М. Ганзюк, А. В. Лінькова // «Молодий вчений» – № 8 (35). – серпень 2016 р. – С. 11-14.
5. Основні показники банківської системи України. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
6. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства РЮРІК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://rurik.com.ua>.
7. Фатюха В. В. Аналіз фінансових результатів банківського сектору України / В. В. Фатюха // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/73.pdf.
8. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
9. Васильченко З. М. Управління проблемними активами банків у міжнародній практиці / З. М. Васильченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jeej.tneu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1006>.
10. Старинський М. В. Порівняльне банківське право: навч. посібник / М. В. Старинський – Суми: ВІД «Університетська книга», 2013. – С. 113.
11. Рошкован В. Прогноз розвитку банківської системи України / В. Рошкован // Новое время. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/rashkovan/prohnoz-rozvitku-bankivskoji-sistemi-v-2018-rotsi-2444720.html>.

REFERENCES:

1. Rylova K. O. (2014) Menedzhment problemnykh bankiv u protsesi stabilizatsiyi bankivs'koyi systemy Ukrayiny (na prykladi sanatsiynoho banku) [Management of troubled banks in the process of stabilization of the banking system of Ukraine (for example, a sanation bank)]. Magisterium. Ekonomichni studiyi, vol. 56, pp. 97-101.
2. Kovalenko V. V. (2010) Upravlinnya problemnyy bankamy v systemi zabezpechennya finansovoyi stiykosti bankivs'koyi systemy [Managing troubled banks in the system of ensuring financial stability of the banking system].

Visny`k Dnipropetrovs`kogo universy`tetu, vol. 4(2), pp. 67-72. Available at: <http://www.vestnikdnu.com.ua>. (accessed 9 June 2018).

3. Verhovna Rada Ukrayiny` (2010) Pro banky i bankivs'ku diyal'nist': Zakon Ukrayiny vid 07.12.2000, no 121-III. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua>. (accessed 9 June 2018).

4. Hanzhuk S. M. (2016) Osoblyvosti funktsionuvannya problemnykh bankiv v Ukrayini [Features of functioning of troubled banks in Ukraine]. *Molodyy vchenyy*. – no 8 (35). pp. 11-14.

5. National Bank of Ukraine (2018) Main indicators of the banking system of Ukraine. Available at: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (accessed 8 June 2018).

6. National rating agency RURIK (2018) Available at: <http://rurik.com.ua>. (accessed 1 June 2018).

7. Fatyukha V. V. (2018) Analiz finansovykh rezul'tativ bankivs'koho sektoru Ukrayiny [Analysis of financial results of the banking sector of Ukraine]. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/73.pdf.

8. Verhovna Rada Ukrayiny` (2010) Pro Natsional'nyy bank Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 20.05.1999, no 679-XIV. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua>. (accessed 1 June 2018).

9. Vasylychenko Z. M. (2017) Upravlinnya problemnymy aktyvamy bankiv u mizhnarodniy praktytsi [Management of problem assets of banks in international practice]. Available at: <http://jeej.tneu.edu.ua>. (accessed 2 June 2018).

10. Staryns'kyi M. V. (2013) Porivnyal'ne bankivs'ke pravo [Comparative banking law]. Sumy: VID "Universytet•s'ka knyha". (in Ukraine).

11. Roshkovan V. (2018) Prognoz rozvy`tku bankivs`koyi sy`stemy` Ukrayiny` [Forecast of the development of the banking system of Ukraine], 12 January. New time. Available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/rashkovan/prohnoz-rozvitku-bankivskoji-sistemi-v-2018-rotsi-2444720.html>. (accessed 3 June 2018).